

The background is a painting of a mountainous landscape. In the foreground, there is a large, weathered stone archway or ruin. The mountains in the distance are covered in snow and partially obscured by a hazy, blueish atmosphere. The overall style is that of a classical or romantic landscape painting.

KARI ENQVIST TULIVUOREN VARJOSSA

Löytöretkellä identiteettiä etsimässä

—
wsoy

KARI ENQVIST TULIVUOREN VARJOSSA

Löytöretkellä identiteettiä etsimässä

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Ote runosta W. B. Yeats:

Toinen tuleminen suomentanut Jukka Kempainen.

Otteet kirjasta Ernest Hemingway:

Jäähyväiset aseille suomentanut Veikko Polameri.

Ote runosta Gabriele D'Annunzio: *Affricojoen rannalla – kesäkuun iltana*
sateen jälkeen suomentanut Aale Tynni.

WSOY:n kirjallisuussäätiö on tukenut kirjan kirjoittamista apurahalla.

© KARI ENQVIST JA WSOY 2023
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-50163-4
PAINETTU EU:SSA

Questo è l'Isonzo
E qui meglio
Mi sono riconosciuto
Una docile fibra
Dell'universo

Tämä on Isonzo
ja täällä olen selvimmin
tunnistanut itseni
yhden kuuliaisien säikeen
kaikkeutta

Giuseppe Ungaretti, "I Fiumi/Joet" (1916)
suomentanut Hannimari Heino

Italia muodostaa tämän kirjan taustakankaan. Italia on minulle kuin vääristynyt peili, josta etsin identiteettiäni, kun Venäjän hyökkäysota havahdutti kysymään: kuka olen, missä ovat juureni ja millainen on maailmanaikani? Näkökulmani ja vaikutelmani ovat rajoittuneita sekä maantieteellisesti että monilla muilla tavoilla. En kirjoita eksperttinä vaan tavallisena tuntevana ihmisenä. Mainitsen vielä, että tässä kirjassa sana ”fasismi” viittaa lähes poikkeuksetta italo-fasismiin, poikkeukset käyvät ilmi kontekstista. Suomessa jostakin syystä Apulian nimellä tunnetusta Italian maakunnasta käytän sen oikeaa nimeä Puglia (äännetään ”pulja”).

Kiinnostustani Italiaan ovat ruokkineet monet henkilöt. Haluan esittää erityiskiitokseni Rosalle, Marcolle, Elisalle, Arturolle ja Nadialle. Luigi G. de Annaa kiitän Indro Montanellia koskevista tiedoista. Kiitän kauniisti myös vaimoani Maijaa.

1. Tulivuoren juurella

Pakenin Suomen marraskuuta Sisiliaan, kun Venäjän hyökkäyssodassa oli meneillään kahdeksas kuukausi. Ensityrmistystä seurannut toivo rauhasta oli vaihtunut odotukseen, jonka arvioitu kesto kasvoi päivittäin.

Bulletin of the Atomic Scientistin ”Tuomiopäivän kello” oli siirretty näyttämään sataa sekuntia ennen keskiyötä. Amerikkalaistutkijat perustivat sen heti Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten jälkeen muistuttamaan ydinaseiden uhasta. Niitäkin Venäjä oli jo sodan alkuvaiheessa ehtinyt kalistelemaan.

Tämä oli aikaa, jolloin kiukku ja katkeruus kuplivat ihmismielissä. Kaksi koronavuotta olivat käyneet hermoille. Monet tunsivat, ettei heitä enää arvostettu tarpeeksi. He eivät pohtineet keitä olivat vaan kuka heitä uhkasi. Jotkut kuvittelivat, että maailmassa oli valuvika, jonka autoritaarinen johtaja voi korjata. Venäjää hallitsi russofasistinen diktaattori. Olimme jo toivoneet valoa mutta edessä odotti pimeyttä. Emme milloinkaan olisi uskoneet näkevämme sellaista aikaa. Nyt se kuitenkin oli täällä.

Ajattelin, että meneillään oli aikakausi, jolloin elimme kuin tulivuoren juurella sen purkausta odottaen.

Kohdallani kyse ei ollut pelkästä metaforasta, sillä olin asettautunut viettämään tyytymättömyyden talvea Etnan kupeeseen Cataniaan. Se on Sisilian itärannikolla sijaitseva kolmensadantuhannen asukkaan kaupunki, Palermon jälkeen saaren toiseksi suurin.

Sanaparin ”tyytymättömyyden talvi” alkuperä ovat Shakespearen näytelmän *Richard III* avaussanat: ”Now is the winter of my discontent made glorious summer by this son of York”. Näin lausuu kyttyräselkäinen kuningas Richard. Siitä on tullut suosittu hokema.

Niinpä sain lukea YK:n pääsihteeri Antonio Guterresin varoittavan horisontissa näkyvästä ”maailmanlaajuisesta tyytymättömyyden talvesta”. Samoihin aikoihin Kansan Uutiset ennakoivat, että ”tyytymättömyyden talvi voi tuottaa ikävän persuulläytyksen”. Niin se tekikin. Kokoomuksen kansanedustaja puolestaan totesi, että ”Eurooppaa koettelee nyt kylmä tyytymättömyyden talvi ja energian hinnan nousu”. Myös lakkoilevaa Britanniaa odotti tyytymättömyyden talvi.

Näissä esimerkeissä näyttäytyi mieli, joka tyytymättömyyden talvelle usein annetaan: vuodenaika, jolloin esiintyy paljon tyytymättömyyttä. Mutta ymmärrän Shakespearen toisin.

Minulle ”winter of my discontent” merkitsee tyytymättömyyteni syvintä alhoa. Sana ”talvi” on sanonnassa mielestäni vertauskuvallinen, saman tyylinen kuin ”elämän kevät”.

Tässä katsannossa tyytymättömyyden talvi viittaa kokonaiseen aikakauteen. Tuo talvi oli jatkunut monta kesää. Ehkä sen ensilumet satoivat silloin, kun Donald

Trump vuonna 2015 ilmoittautui Yhdysvaltain presidenttikisaan. Lämpötila oli saattanut painua pakkaselle jo vuonna 2014 Venäjän anastaessa Krimin, tuuli kääntyi pohjoiseen kauan ennen kuin vuonna 2011 Timo Soini julisti: ”Tuli iso jytky.”

Aika on kuin vesi: ennen pitkää kaikki vajoaa sen syvyyksiin. Samalla se kuljettaa menneestä tulevaan muistoja ja moraalikäsitteitä, ideologioita ja sosiaalisia suhteita. Nämä historian merivirrat ovat aikakausien pinnanalaisia moottoreita. Kuten Suomen säähän vaikuttava Tyynenmeren El Niño -ilmiö, niiden kantama on pitkä. Maailmantapahtumien sumeuden keskeltä niiden juoksu on kuitenkin vaikea erottaa.

Merivirtojen tavoin historialla ei ole tarkkaa alkukohtaa, mutta sillä ajalla, jota kutsun omakseni, on alku ja loppu. Ne ovat olleet mielessäni Venäjän hyökkäyksestä alkaen, kun olen muodostanut inventaariota elämästäni ja sitä kehystäneestä maailmanajasta, joka on vanhempi kuin minä itse.

Cataniassa pelkäsin, että historian virta oli nyrjähtänyt sivuraiteelle ja lopettanut lämmittämästä Eurooppaa. Se, mikä ennen oli tavallista, oli äkkiä epätavallista ja odottamaton uusi odotusarvo.

Aloin aavistella, että tyytymättömyyden talvi jatkuisi vuosikausia. Venäjä näet mursi peruuttamattomasti jotakin oleellista. Se rikkoi maailmanjärjestyksen kuin aidalta pudonneen Lilleri Lallerin. Tunnetusti sitä ei enää saatu ehjäksi, vaikka asialla olivat kaikki kuninkaan hevoset ja miehet.

Sisiliassa toivoin, että aseet vaikenisivat jo seuraavana vuonna. En uskonut mutta toivoin. Olin tietenkin väärässä.

Sodat eivät pääty rauhaan. Ne viipyilevät läsnä pitkään kuin vieraat, jotka eivät ymmärrä, että lähdön aika on tullut. Suomessa muistelemme talvisotaa, vaikka siitä on kulunut yli kahdeksankymmentä vuotta. *Tuntemattomasta sotilaasta* tehdään yhä uusia elokuvaversioita. Sota on osa suomalaista mielenmaisemaa, osa kertomusta, jonka itsestämme kerromme itsellemme.

Vasta Cataniassa tulin ajatelleeksi, että sodat rajaavat myös omaa identiteettiäni kuin kirjahyllyn päädyt. Minun vuosisatani, minun maailmanaikani, alkoi sodasta ja lopui sotaan.

Suomesta tuli toisen maailmansodan jälkeen alisteinen Neuvostoliitolle. Me teeskentelimme ystävyyttä, jota emme oikeasti tunteneet. Siihen ukrainalaisilla ei tule olemaan tarvetta, sillä olen varma, ettei heitä jyrätä kuten Suomi jyrättiin. Eivät he myöhemmin tule naurahtamaan, että sattuuhan näitä ja samaa veljeskansaa kuitenkin ollaan ja rauhaahan tässä kaikki haluavat.

He kyllä muistavat venäläisten jättämät haavat kauan sen jälkeen, kun ne ovat näennäisesti parantuneet. Ne arpeutuvat osaksi ukrainalaisten identiteettiä.

Toivottavasti sota muuttaa myös venäläisiä niin, etteivät he jonakin päivänä kultaa Putinia kuten nyt valkopesevät Stalinia. Sota on tuhonnut heidän unelmansa, vaikkeivat he sitä vielä käsitä.

Luin lehdestä venäläisten toivovan kaikkein eniten, että asiat olisivat jälleen kuten ennen koronaa. Ajattelin

silloin Cataniassa: Sitä ei tule tapahtumaan. Ei milloinkaan. Venäjä on mennyt rikki kuin Lilleri Lalleri.

Matkailijan kannalta Catania on miellyttävä kaupunki. Paikalliset kirjoittajat suurentelevat sen kiinnostavuutta. Liikenne on muka poikkeuksellisen kaoottinen, sieltä löytyy muka aivan outoja kulmakuntia ja vaihtoehtopöhinää, mutta oikeasti se on pienehkö, helposti navigoitava kaupunki. Kuin Tampere. Tosin kaupungin laitamilla sijaitseva Librino on äänestetty Italian vaarallisimmaksi alueeksi sen huumekaupan ja aseiden vuoksi.

Cataniassa ei ole mitään erityisen tärkeää muistomerkkiä tai huippukiinnostavaa kirkkoa tai valtaisan kuuluisaa Caravaggiota, joilla jokainen Italian kaupungeista tuntuu kerskuvan. Siksi se ei ole turistien kansoittama varsinkaan talvisaikaan.

Catanian merkittävin turistikohde sijaitsee kaupungin ulkopuolella. Neljäkymmenen kilometrin päässä kohoaa Etna, Euroopan korkein tulivuori. Se on kaukana mutta koko ajan läsnä ajatuksissa. Se määrittää Catanian.

Catanian aurinkoisia katuja tallatessani rupesin ajattelemaan Etnaa vertauskuvana. Ehkä jokainen aikakausi joutuu elämään oman tulivuorensa varjossa. Ehkä tämä aika, joka Ukrainan sotineen ja tyytymättömine kansakuntineen vaikutti niin erityiseltä, ei sittenkään ole epänormaali. Ehkä toista maailmansotaa seurannut pitkä

eurooppalainen rauha ja sen takeeksi rakennettu Euroopan Unioni olivat vääristäneet näkökulmani.

Mitä enemmän asiaa pohdin, sitä enemmän vertauskuva minua miellytti. Niin paljon, että minun oli pakko ottaa selvää Etnasta.

Tulivuorten klassikko on tietysti Napolista itään sijaitseva Vesuvius. Vuonna 79 sen purkaus tuhosi Pompeijin ja hautasi sen vuorokaudessa tuhkaan ja hohkakiveen niin, että kaupunki unohtui melkein kahdeksi tuhaneksi vuodeksi.

Sijoilleen kaatuneiden uhrien ympärille kivettyi kuori. Kun heidät viimein löydettiin, vaikutti kuin he olisivat juuri käyneet levolle.

Esiin kaivettu kaupunki on yksi Italian monista turistikohteista. Se vaikuttaa yllättävän suurelta. Kadut ovat suoria ja hyvin perustettuja. Niitä reunustavat talot tuovat mieleen vauraan omakotialueen. Sinne tänne on siroteltu pylväitä, portaaleja ja pieniä toreja tavalla, joka miellyttäisi ekologisesti kestävästä asumista suunnittelevia arkkitehtejä.

Etna on Vesuviusta suurempi. Se on suurin Italian aktiivisista tulivuorista. Maapallon kaikista tulivuorista se on yksi aktiivisimmista, sillä Etna puhkuu ja puhaltaa koko ajan.

Vuosi 2021 oli viime aikojen ennätysellisin, kun eri kokoisia purkauksia laskettiin noin viisikymmentä. Vuonna 2000 niitä oli 66. Etna ei siis ole vaaraton. Ajoittain se sinkoa ilmaan niin paljon tuhkaa, että Catanian lentokenttä pitää sulkea päviksi.

Siksi Putinin sota mielessäni pohdin, millaista elämä Etnan varjossa mahtoi olla.

Kysyin sitä baristalta espressoja juodessani. Hän vastasi, ettei sitä juuri tule ajatelleeksi.

Millaista on elää tulivuoren juurella, kysyin myyjättäreltä kaupassa, jossa esillä oli Sisilian Birger Kaipiaisen, Giovanni de Simonen tuotantoa. Hän sanoi, ettei haluaisi elää Etnan rinteillä mutta täällä etäällä se oli okei. Ehkä hänellä oli mielessä helposti särkyvä keramiikka.

Kysyin samaa hienon ravintolan viimeisillään rasakaana olevalta tarjoilijalta. Hän kertoi olevansa synyperäinen catanialainen ja ylpeä Etnasta. Se on läsnä kaikkialla, hän hehkutti. Vuokra-asuntooni emäntä Livia kuvaili monipuolisuutta ja yllätyksiä, joita Etna tarjoaa jatkuvasti. Siihen ei kyllästy koskaan, hän sanoi mutta ehkä osin viran puolesta, sillä ammatiltaan hän oli luonto-opas.

Etnasta kertovissa kirjasissa tunteiden portit leväytetään usein selkosen selälleen. Ne tunnustavat rakkautta äiti-Etnalle, hedelmälliselle suojelijalle, sen ”kävelevälle tulelle”, ihmeille, jotka eivät lopu milloinkaan.

Etnaa emme Cataniassa voi unohtaa. Silti tällä liki kuukauden matkallani näin Etnan konkreettisesti vain pari kertaa, ja silloinkin vilaukselta. Siksi en pitänyt itseäni turistina vaan matkailijana.

Matkailija pyrkii absorboimaan kohteensa tunnelman. Hän on hidas. Häntä kiinnostavat triviaalit yksityiskohdat. Hän juhlii tavallisuutta. Hän ei etsi yllätyksiä, ei kerskaile juomilla tai oudoilla ihmisillä.

Matkailija on tylsyyden apostoli. Hän yrittää nähdä kadut ja rakennukset kuten paikalliset. Hän tunnistaa kirkot ja monumentit mutta suhtautuu niihin arkisesti. Hän ei haltioitu. Hän on aavistuksen vastentahtoinen. Hän sulautuu ikuisen maanantaihin kuin sielu maailmanhenkeen.

Cataniassa aloin käsittää, että oikeastaan olen matkailija myös omassa aikakaudessani. Se herätti kysymyksen: Mikä on tuo aikakausi ja mitkä sen tulivuoret? Mistä se alkoi ja mihin se on loppumassa?

Ja toiseksi: Jos olen koko ajan matkalla, missä sitten on koti? Missä sijaitsee identiteettini ankkuripaikka?

Olen syntynyt Suomessa ja viettänyt elämäni ensimmäiset yhdeksäntoista vuotta Lahdessa. Ajattelin pitkään, ettei Lahti ollut identiteettini kannalta määräävä tekijä. Olin asunut vuosia ulkomailla. Viihdyin Italiassa. Olin kuvitellut, että kotini on kuin etanan kotilo, aina siellä missä itse olen. Nyt äkkiä halusin kiinnittyä sekä paikkaan että ajan jatkumoon, julistaa kenen joukoissa seison ja marssin. Aloin ymmärtää syntymäkaupunkini muokanneen persoonaani ja leimanneen minut vaikken ollut varma, miten. Epäilin, etten sittenkään voisi kotoutua Italiaan enkä ollut enää varma, mitä Italia tarkoittaa.

Nämä olivat mietteitäni tulivuoren juurella, Venäjän hyökkäyksen herättämiä, jotka avasivat kuin ponnahdusikkunoina linkkejä, polkuja, kokonaiseksi kirjaksi kasvia selityksiä.

Cataniasta puuttuivat pittoreskeina rönsyilevät ikaikai-
set kujat, jotka Italian kaupungeissa muistuttavat antiikin
aikaisesta asutuksesta. Tämä siitä huolimatta, että Catania
perustettiin liki kolmetuhatta vuotta sitten.

Kaupunkisuunnittelunsa ansiosta Catania lokshti
osaksi maailmantilannetta. Kaupunki itsessään alkoi ver-
tautua Euroopan kansojen kohtaloihin.

Catanian katuverkosto muodostaa hieman väänty-
neen ruutukaavan. Keskikaupungin talot ovat barokkisia
mutteivat tolkuttoman massiivisia. Monet pääkaduista
lävistävät kaupungin itä-länsi- tai etelä-pohjoinen -suun-
nassa, kuten ostoskatu via Etnea. Se aloittaa matkansa
katedraaliaukiolta, piazza Duomolta, ja kulkee viivasuo-
rana ja enimmäkseen kävelykatuna pohjoiseen liki kol-
men kilometrin verran.

Via Etnean näyteikkunoissa ei välky luksus vaan kes-
kiluokan tavoitettavissa olevat toiveet. Sunnuntai-iltaisin
kadulla on tungosta, kun verkkaan astelevat pariskunnat
ja lapsiperheet viettävät laatu-aikaa ennen illallista.

Kadun varrella on kaksi tavarataloa, Rinascente ja
Coin. Jälkimmäisen status on verrattavissa Sokokseen.
Hyvä muttei poikkeamisen väärsti, kuten Michelin-opas
voisi luokitella. Tavaratalot eivät ole koskaan saaneet
merkittävää jalansijaa Italiassa. Edes Roomassa niitä ei
ole montaa. Tämä on merkillistä sikäli, että italialaisten
serkkuinaan pitämät ranskalaiset ovat tavaratalokansaa.

Italialaiset ostavat vaatteensa ja tarpeensa mieluum-
min pikkupuodista, jossa he voivat kuvitella olevansa
erityisasiakas. Henkilökohtaisuus on tärkeää. He haluavat

myös uskoa, että on olemassa kauppa, joka on kaupungin paras.

Jostakin saa kuulemma kaupungin parasta jäätelöä: sinne siis, vaikka matkaa kertyisi kilometritolkulla. Parhaat huivit saadaan sieltä ja sieltä. Parhaat kengät löytyvät taas tietyltä kadulta kaupungin toiselta puolen. En ole koskaan kuullut yhdenkään italialaisen ehdottavan, että jos jotain haluaa, kannattaa mennä tavarataloon.

Via Etnean ulkopuolella Catania on enimmäkseen nuhrainen kaupunki. Se johtuu monesta syystä. Rakentamisessa on käytetty paljon mustaa laavakiveä. Lisäksi silloin tällöin kaupunkiin sataa Etnan tuhkaa, jota ei kokonaan saada siivottua seinistä. Näin sadetta kuvaa Etnan kansallispuiston lehdistötoimiston vastaava Gaetano Perricone:

”Hieno tummanharmaa pöly tekee itsestään todellisen isännän ihmisten elämälle: se tunkeutuu peräänantamattomasti hiuksiin ja vaatteisiin ja kasautuu raskaana talojen katoille ja ränneihin; se työntyy halveksuen asuntoihin, joita minkäänlaiset sulkemisyrietykset eivät pelasta; se vahingoittaa niittyjä ja peltoja ja tuhoaa niitä raskaalla kädellä. Edes autot eivät säästy: paitsi että se tekee ajamisen vaaralliseksi erityisesti sateella, tuhkatappaja tunkeutuu armotta moottoreihin ja jopa ilmastoinnin suodattimiin.”

Puhtaanapito ei muutenkaan ole italialaisten kaupunginien ydinosaa. Esimerkiksi Rooman kadunvarsien jätevuoret ovat surullisen kuuluisa ongelma, jota yksikään pormestari ei lupauksista huolimatta ole saanut ratkaistua.

Myös Catanian kaduilla roskaa on kaikkialla. Paperinpaloja, mainoslehtisiä, alkuperältään tunnistamatonta silppua, auton takavalojen sirpaleita, tupakantumpeja ja muovikääreiden riekaleita lojuu jalkakäytävillä ja niiden viereen parkkeerattujen tuhansien autojen väleissä. Roskakoreja ei ole missään.

Sivukaduilla talojen rappaus on paikoin lohjennut ja paljastaa harmaanruskean, kulutuksen uurtaman kiviaineksen, sen kolot ja käsivarren mittaiset halkeamat, jonne on tukkeeksi työnnetty eri kokoisia kiviä. Tasaisimmille pinnoille on sutaistu graffiteja.

Cataniasta löytyy myös 60-luvun betonibrutalismia: kolosseja, jotka eivät ole tyystin viehätystä vailla mutta jotka esimerkiksi Stesicoron keskusta-alueella typerryttävät sosialistisella realismillaan. Niitä ja myös matalampia rakennuksia yhdistää sama piirre: ulko-ovet ovat valtavia.

Jostakin syystä näin on lähes kaikkialla Italiassa. Ulko-ovet ovat helposti kuusimetrisiä ikkunattomia järkäleitä. Sen ymmärtää silloin, kun niiden takana aukeaa sisäpiha muttei silloin, kun astutaan suoraan rappukäytävään. Ehkä alitajunnassa elää vielä muisto ajasta, jolloin herttuan palatsi oli hänen linnakkeensa.

Näiden ovien raottamiseksi tarvitaan sähköistä apua. Lukko avautuu sisäpuolelta peukalon kokoisella, oveen kiinnitetyllä muovisella painikkeella, josta jokin johto kiemurtelee jonnekin. Siitä kuuluu surahtava ääni, jota seuraa tyydyttävä naksahdus lukon auetessa. Voisin leikkiä sillä tuntikausia. Joskus painonappi sijaitsee seinässä. En uskalla ajatella, mitä tapahtuu sähkökatkon sattuessa.

VENÄJÄN HYÖKKÄYSSOTA oli järkytys kosmologi Kari Enqvistin identiteetille. Kulkiessaan syksyllä 2022 Italiassa, Cataniassa, Etnan tuhkan peittämällä kaduilla hän tarkastelee aikakauttamme, Euroopan historiaa ja omaa osaansa siinä.

Peilatessaan maailmaa kuin vääristyneestä italialaisesta kuvastimesta hän pohtii, miksi italialaiset kiinnittyvät voimakkaasti kotikyläänsä ja miten historian kerrotut muokkaavat tulkintaamme maailmasta. Enqvist johdattaa lukijaa tunnistettavalla tyylillään niin Via Appialle kuin Lahden radiomastojen juurelle ja takaisin ja matkaa Hemingwayn jalanjäljissä kohti Caporetton kylää, jossa ensimmäisen maailmansodan surkeimmasta tappiosta syntyi hänen maailmanaikansa. Hän yhdistää henkilökohtaiset kokemuksensa aikakautemme suuriin linjoihin tavalla, joka saa lukijan uppoutumaan tekstiin ja pohtimaan omaa paikkaansa maailmassa.

